

Challenges for Organising and Collective Bargaining
in Care, Administration and Waste collection sectors
in Central Eastern European Countries

ZELENI POSLOVI, GLAS KOJI SE NE ČUJE: ZAŠTO KOLEKTIVNO PREGOVARANJE MORA BITI OSLONAC CIRKULARNE EKONOMIJE EU

Zeleni poslovi, glas koji se ne čuje: Zašto kolektivno pregovaranje mora biti oslonac cirkularne ekonomije EU

Barbara Surdykowska
Institut za javne poslove

Ambiciozna tranzicija Evropske unije ka cirkularnoj ekonomiji zahteva više od tehnoloških inovacija i informisanih potrošača. Ona u velikoj meri zavisi od radnika koji sakupljaju, obrađuju i upravljaju otpadom. Ipak, ti radnici ostaju uglavnom nevidljivi u političkim raspravama, nedovoljno zastupljeni u radničkim organizacijama i isključeni iz važnih okvira za socijalni dijalog i kolektivno pregovaranje. Njihova nevidljivost je posebno izražena u zemljama Centralne i Istočne Evrope (CEE), gde je nivo sindikalnog udruživanja nizak, udruženja poslodavaca u ovom sektoru su slaba ili ne postoje, a javna svest o ulozi radnika u upravljanju otpadom u zelenoj tranziciji je minimalna.

Ovaj dokument javne politike polazi od stava da bez priznavanja i poboljšanja uslova rada zaposlenih u sektoru upravljanja otpadom, posebno kroz razvoj stabilnih struktura kolektivnog pregovaranja, zelena transformacija EU rizikuje da ostane društveno nepravedna i strukturno nepotpuna. Dokument predlaže niz politika i intervencija kojima bi se pravda za radnike i sektorsko kolektivno pregovaranje uveli u strategije cirkularne ekonomije, uzimajući u obzir i specifične izazove regiona CEE i šire EU dinamike.

1. Rad u sektoru upravljanja otpadom: Karika koja nedostaje u diskursu o cirkularnoj ekonomiji

Iako je cirkularna ekonomija postala jedan od stubova ekološke strategije Evropske unije, uloga rada u ovom sistemu ostaje nedovoljno istražena. Preovlađujući narativ fokusira se na odgovornost potrošača (smanji, ponovo upotrebi, recikliraj) i tehničku efikasnost. Javne kampanje i politički dokumenti ističu potrebu za boljom selekcijom otpada, pametnijom ambalažom i smanjenjem odlaganja na deponije. Međutim, retko se pominju radnici koji te ciljeve čine ostvarivim. Ne govori se ni o odsustvu kolektivnih okvira koji oblikuju njihove radne uslove.

Akadska literatura odražava ovaj disbalans. Istraživanja o zelenim poslovima uglavnom daju prednost obnovljivim izvorima energije, građevinarstvu i digitalnim „zelenim“ veštinama. Studije koje se konkretno bave radnim uslovima u sektoru otpada izuzetno su retke. Izveštaj Evropske federacije sindikata javnih službi (EPSU) iz 2017. godine je i dalje jedan od retkih dokumenata koji povezuje ciljeve cirkularne ekonomije sa radnim pravom. Čak i u ovom slučaju, fokus je uglavnom na zemljama Zapadne i Severne Evrope, dok su zemlje Centralne i Istočne Evrope nedovoljno zastupljene ili potpuno izostavljene. Analize Evropskog centra za razvoj stručnog obrazovanja (CEDEFOP) i Evropskog sindikalnog instituta (ETUI) o zelenoj tranziciji često zanemaruju poslove niskog uticaja i visokog rizika, poput prikupljanja otpada.

Nedavno objavljeni Globalni izveštaj o upravljanju otpadom za 2024. godinu (UNEP) potvrđuje ovu neravnotežu i na globalnom nivou. Iako izveštaj razmatra neformalni rad i potrebu za dostojanstvenim radom u sektoru upravljanja otpadom, pretežno se bavi ekološkim, infrastrukturnim i zdravstvenim aspektima, a ne organizacijom rada, sindikalnim udruživanjem ili sektorskim pregovaranjem. Ipak, izveštaj podržava osnovnu tezu ovog dokumenta: da rad u sektoru otpada često podrazumeva opasne radne uslove i da su ovi radnici ključni za ostvarenje ciljeva održivog razvoja (SDG), naročito ciljeva 1, 3, 8 i 13.

Nedavna sveobuhvatna analiza na nivou EU koju su sproveli Albizzati i saradnici (2024) dodatno ističe potencijal otvaranja radnih mesta kroz cirkularno upravljanje otpadom. **Studija procenjuje da bi poboljšani sistemi prikupljanja i reciklaže mogli generisati više od 200.000 novih ekvivalentnih radnih mesta s punim radnim vremenom u celoj EU.** Takođe, analiza ukazuje na korelaciju između viših stopa reciklaže i većeg intenziteta zapošljavanja po toni otpada. Ovi nalazi nude uverljiv kvantitativni osnov da se generisanje zaposlenja postavi (uz ekološke performanse) kao jedan od osnovnih aspekata politike upravljanja otpadom. Međutim, izuzetno je važno da ta nova radna mesta budu integrisana u sisteme socijalnog dijaloga i kolektivnog pregovaranja.

Ova nevidljivost radnika i njihovih uslova rada u cirkularnoj ekonomiji nije bezopasna - nema pritiska da se poboljšaju zarade, osigura bezbednost, podrži sindikalno organizovanje ili promoviše kolektivno pregovaranje. Bez podataka nema osnova za procenu da li je zelena tranzicija ujedno i pravedna tranzicija. Bez narativa o doprinosu, nema javnog priznanja uloge ovih radnika u izgradnji ekološke budućnosti Evrope.

2. Šta znamo iz Centralne i Istočne Evrope

Nedavni komparativni izveštaj Barbare Surdykowske (2025) dokumentuje izuzetno nizak nivo sindikalnog organizovanja radnika u sektoru upravljanja otpadom u 12 zemalja Centralne i Istočne Evrope. U većini slučajeva, u sklopu nacionalnih sindikata ne postoje posvećene strukture za ovaj sektor. Radnici su ili raspoređeni u šire sindikate javnih službi ili uopšte nisu formalno zastupljeni. Udruženja poslodavaca u oblasti upravljanja otpadom su podjednako nemoćna, fragmentisana ili potpuno nepostojeća. Kao rezultat toga, kolektivno pregovaranje, naročito na sektorskom nivou, praktično ne postoji.

Ovaj strukturni nedostatak uskraćuje radnicima osnovni mehanizam za pregovaranje o zaradama, unapređenje standarda zdravlja i bezbednosti na radu, kao i pristup obukama i mogućnostima za profesionalni razvoj. U mnogim zemljama sektor je obeležen podugovaranjem, eksternalizacijom i ugovorima na određeno vreme, što dodatno otežava uspostavljanje kolektivnih okvira. Izgradnja kapaciteta kako za sindikate, tako i za organizacije poslodavaca presudna je za formiranje funkcionalnih sistema kolektivnog pregovaranja.

Strukture na evropskom nivou se takođe suočavaju sa izazovima. Sektorski socijalni dijalog u oblasti upravljanja otpadom na nivou EU faktički ne postoji. Iako je EPSU preduzeo određene korake da pitanje radnika u sektoru otpada uključi u širu agendu pravedne tranzicije, i dalje postoji potreba za istraživanjem **novih puteva delovanja**, uključujući međusektorsku saradnju, bližu povezanost sa ekološkim nevladinim organizacijama i inicijative koje osnažuju glas radnika u nedovoljno organizovanim delovima osnovnih usluga. Odsustvo koordinisane strategije za uključivanje radnika u cirkularnu ekonomiju odražava dublji institucionalni nedostatak koji zahteva inovativne i inkluzivne pristupe svih relevantnih aktera.

Posebno je važno da se ovi nedostaci posmatraju u svetlu obaveza iz člana 4(2) Direktive 2022/2041. Države članice u kojima je pokrivenost kolektivnim ugovorima ispod 80% - što uključuje sve zemlje CEE regiona - dužne su da razviju Nacionalne akcione planove za unapređenje kolektivnog pregovaranja. Ovaj dokument direktno doprinosi strateškom promišljanju u tom pravcu, uz poziv da se sektor upravljanja otpadom izričito uključi kao prioritet u ove nacionalne strategije.

3. Sistemske slepe tačke u politici EU o otpadu i radu

Kreiranje politika na nivou Evropske unije i dalje tretira ekološke i socijalne dimenzije tranzicije ka cirkularnoj ekonomiji kao odvojene sfere. Akcioni plan za cirkularnu ekonomiju (CEAP) i Okvirna direktiva o otpadu sadrže malo (ako uopšte) referenci na uslove rada, sindikalna prava ili kolektivno pregovaranje. Slično tome, politike tržišta rada ne rešavaju specifične potrebe radnika u sektoru otpada niti povezuju putanje stručnog obrazovanja sa ciljevima cirkularne ekonomije.

Nedostatak koordinacije između Generalnog direktorata Evropske komisije za životnu sredinu (DG ENV) i zapošljavanje (DG EMPL), ograničene međusobne reference na radna prava u kriterijumima za „zelena“ finansiranja i gotovo potpuno odsustvo indikatora rada u okviru za praćenje CEAP-a ukazuju na sistemski propust. Kao rezultat toga, socijalno nesiguran rad i dalje čini temelj ekoloških ciljeva. U kontekstu CEE regiona, to se reflektuje kao nesigurnost zaposlenja, loši standardi bezbednosti, ograničene mogućnosti za obuku i slaba pregovaračka moć. Cirkularna ekonomija zasnovana na takvim temeljima nije ni otporna ni pravedna.

Trenutno se okvir za praćenje CEAP-a gotovo isključivo fokusira na tokove materijala, smanjenje emisija i racionalno korišćenje resursa. Prate se količine sprečenog otpada, procenat reciklaže ili zapremina sekundarnih sirovina vraćenih u proizvodnju. Međutim, ovaj okvir potpuno zanemaruje kvalitet poslova koje ovi procesi stvaraju ili transformišu.

To je ozbiljan propust. Cirkularna ekonomija koja stvara nisko plaćene, prekarne poslove ili nebezbedne uslove rada ne može se smatrati istinski održivom. Ako EU zaista želi da obezbedi **pravednu tranziciju**, mora da ugradi **indikatore kvaliteta rada** u samu srž mera za napredak u cirkularnoj ekonomiji. Praćenje da li su poslovi dostojanstveni (stabilni, fer plaćeni, kolektivno pregovarani i bezbedni) mora postati jednako važno kao i praćenje količine recikliranog otpada.

Od suštinskog značaja je da se potencijal za stvaranje radnih mesta prepozna kao eksplicitan cilj politike cirkularne ekonomije. **To bi trebalo realizovati kroz formalne indikatore praćenja koji ne prate samo broj kreiranih radnih mesta, već i da li su ta radna mesta obuhvaćena kolektivnim ugovorima. Cilj nije samo kvantitet, već i kvalitet — a kvalitet zavisi od strukturisanog glasa i mogućnosti za pregovaranje.**

Kako ističe Koalicija za zelenu ekonomiju (*Green Economy Coalition*), strategija EU za cirkularnu ekonomiju mora takođe da izbegne reprodukciju „podeljenosti u cirkularnosti“, gde bogatije ekonomije prebacuju troškove na Globalni Jug. Ugradnja kolektivnog pregovaranja u zelene lance vrednosti znači i garanciju da će dostojanstven rad postati globalni standard, a ne regionalna privilegija.

Koncept „eko-socijalnog paketa politika“ (Mandelli 2022) predstavlja koristan okvir za novo oblikovanje politike rada u kontekstu cirkularne ekonomije. Strategije za sektor otpada moraju prevazići ulaganja isključivo u veštine i uključiti koordinisane instrumente i mehanizme upravljanja koji podrazumevaju kolektivno pregovaranje, podstiču socijalni dijalog i garantuju strukturalne zaštite za radnike.

4. Zeleni poslovi su poslovi za ljude: Načela za novi pristup

Digitalizacija i automatizacija sektora upravljanja otpadom (od sistema za sortiranje zasnovanih na veštačkoj inteligenciji do „pametnih kontejnera“) zahtevaju da se vrati fokus na veštine, sigurnost zaposlenja i kolektivni glas.

Pravedna i efikasna cirkularna ekonomija podrazumeva da se poslovi u sektoru otpada priznaju kao suštinski zeleni poslovi. To znači:

- Integrisati radna prava i standarde dostojanstvenog rada u finansiranje, regulaciju i praćenje cirkularne ekonomije;
- Priznati stratešku ulogu radnika u sektoru otpada u ostvarivanju ciljeva u vezi s reciklažom i smanjenjem odlaganja otpada na deponije;
- Podržati organizovanje i zastupanje radnika putem sindikalnih inicijativa specifičnih za ovaj sektor;
- Promovisati javne narative koji povezuju ekološku održivost sa dostojanstvom rada;
- Prioritetno razvijati strukture kolektivnog pregovaranja - naročito na sektorskom nivou - kao ključni mehanizam za poboljšanje zarada, bezbednosti i uvažavanje glasa zaposlenih u zelenoj tranziciji;
- Uključiti potencijal za stvaranje zaposlenja kao formalan indikator u okvirima EU za praćenje cirkularne ekonomije, i eksplicitno ga povezati sa pokrivenošću kolektivnim pregovaranjem i sektorskim ugovorima;
- Ojačati partnerstva sa društvenim preduzećima i mrežama za ponovnu upotrebu/popravku kako bi se zajednički proširile inkluzivne mogućnosti zapošljavanja u sektorima cirkularne ekonomije i promovisali alternativni, društveno utemeljeni modeli organizovanja rada u oblasti otpada;
- Osigurati da novi regulatorni i finansijski instrumenti (npr. zelene javne nabavke) budu eksplicitno povezani sa poštovanjem kolektivnih standarda rada, uključujući sektorske ugovore.

EPSU bi, u saradnji sa nacionalnim članicama i organizacijama poslodavaca, trebalo da razmotri izradu modela Nacionalnog akcionog plana za sektor upravljanja otpadom u skladu sa članom 4(2) Direktive 2022/2041. Ovaj model bi poslužio kao pilot okvir za obnovu pokrivenosti kolektivnim ugovorima u jednom od najfragmentisanijih, ali i najvažnijih zelenih sektora u EU.

Kako pokazuje Mandelli (2022), Nacionalni energetske i klimatske planovi širom EU, naročito u CEE regionu, u velikoj meri zanemaruju rizike po radnu snagu koje nosi industrijska dekarbonizacija. Ovo dodatno naglašava značaj člana 4(2) Direktive 2022/2041, koji nalaže državama članicama sa niskom pokrivenošću kolektivnim ugovorima da razviju Nacionalne akcione planove. Ti planovi moraju popuniti institucionalne i socijalne praznine koje postojeće zelene strategije nisu uspele.

5. Preporuke javnih politika

Za institucije EU:

- Uključiti indikatore kvaliteta rada u sistem praćenja sprovođenja Akcionog plana za cirkularnu ekonomiju (CEAP);
- Uvesti socijalne uslovljenosti (npr. kolektivni ugovori, standardi bezbednosti i zdravlja na radu, programi obuke) za projekte upravljanja otpadom finansirane iz fondova EU;
- Ojačati koordinaciju između DG ENV i DG EMPL kako bi se obezbedila usklađenost ekoloških i politika zapošljavanja;
- Uključiti potencijal za stvaranje zaposlenja kao formalan indikator u okvirima EU za praćenje cirkularne ekonomije i eksplicitno ga povezati sa pokrivenošću kolektivnim pregovaranjem i sektorskim sporazumima;
- Podržati uspostavljanje sektorskih okvira za kolektivno pregovaranje u sektoru upravljanja otpadom u zemljama CEE kroz ciljani razvoj kapaciteta socijalnih partnera;
- Promovisati sprovođenje člana 4(2) Direktive 2022/2041 tako što će se sektor upravljanja otpadom označiti kao prioritetni u Nacionalnim akcionim planovima o kolektivnom pregovaranju;
- Finansirati pilot programe koji uključuju više sektora (npr. „Pravedne alijanse za otpad“) u saradnji sa sindikatima, opštinama i akterima iz civilnog društva.

Za EPSU i evropske sindikalne strukture:

- Uspostaviti posebnu platformu za radnike u sektoru upravljanja otpadom u okviru strategije EPSU za zelenu tranziciju;
- Pokrenuti zajedničke kampanje sa ekološkim organizacijama i mrežama za ponovnu upotrebu/popravku kako bi se promovisali vidljivost radnika i njihova prava;
- Omogućiti međudržavnu razmenu dobrih praksi u organizovanju i kolektivnom pregovaranju u sektoru otpada;
- Obezbediti tehničku pomoć i obuke za članice na nacionalnom nivou radi pružanja podrške u pregovorima o kolektivnim ugovorima;

- Razviti model Nacionalnog akcionog plana (NAP) u saradnji sa organizacijama poslodavaca za sektor upravljanja otpadom u skladu sa članom 4(2) Direktive 2022/2041.

Za nacionalne vlasti zemalja CEE:

- **Označiti sektor upravljanja otpadom kao prioritetnu oblast** u Nacionalnim akcionim planovima o kolektivnom pregovaranju u skladu sa članom 4(2) Direktive 2022/2041, uključujući izradu mape puta za uspostavljanje sektorskih struktura dijaloga;
- **Uspostaviti ili reaktivirati bipartitna ili tripartitna tela** na sektorskom ili regionalnom nivou (npr. sektorski saveti, savetodavne grupe), čije će se aktivnosti usmeriti ka kvalitetu zapošljavanja i kolektivnom pregovaranju u okviru cirkularne ekonomije;
- **Uvesti finansijske i regulatorne podsticaje** za kompanije u sektoru otpada koje su obuhvaćene kolektivnim ugovorima — npr. kroz poreske olakšice, prednosti u postupcima javnih nabavki ili pristup fondovima za zelene inovacije;
- **Ojačati inspektorate rada i jedinice za socijalni dijalog** u okviru ministarstava rada ili zaštite životne sredine, posebnim kapacitetima za praćenje uslova rada u sektorima cirkularne ekonomije i podršku procesima kolektivnog pregovaranja;
- **Integrisati kriterijume koji se odnose na radna prava** u javne nabavke u oblasti usluga upravljanja otpadom na lokalnom i nacionalnom nivou, kako bi se osiguralo da naručioci daju prednost pružaocima usluga obuhvaćenim kolektivnim ugovorima;
- **Razviti ciljane obuke i programe sertifikacije** za radnike u sektoru otpada, u saradnji sa sindikatima i poslodavcima, koji su povezani sa priznatim kvalifikacijama u okviru nacionalnih okvira kvalifikacija;
- **Obezbediti značajno učešće socijalnih partnera** u planiranju i sprovođenju programa zelene tranzicije i cirkularne ekonomije finansiranih iz EU fondova (npr. Koheziona politika - *Cohesion Policy*, Fond za pravednu tranziciju - *Just Transition Fund*).

Za sindikate u zemljama CEE:

- **Oснаžiti glas radnika u sektoru upravljanja otpadom** unutar samog sindikalnog pokreta. To podrazumeva izgradnju sektorski specifičnih struktura izvan nivoa pojedinačnih kompanija, kako bi se omogućila bolja koordinacija, zastupljenost i vidljivost zahteva ovih radnika u različitim regionima i državama;

- **Razviti konkretne političke zahteve** usmerene ka javnim vlastima u vezi sa specifičnim uslovima rada radnika u sektoru otpada. To uključuje zalaganje za uvođenje sektorski relevantnih indikatora (npr. izloženost bakteriološkim rizicima tokom sakupljanja i sortiranja) u propise o bezbednosti i zdravlju na radu, i njihovu integraciju u nacionalne standarde rada i pravila o javnim nabavkama;
- **Uspostaviti ciljne strategije organizovanja radnika zaposlenih u privatnim kompanijama** u sektoru otpada, uključujući i one koje rade preko podizvođača. Imajući u vidu fragmentisanost sektora, sindikati moraju proaktivno razvijati alate za pristup radnicima, saveze i kampanje prilagođene ovoj radnoj snazi.

6. Zaključak

Cirkularna ekonomija Evropske unije ne može biti uspešna ako se oslanja na nevidljiv, nedovoljno plaćen i nezaštićen rad. Radnici u sektoru otpada nisu sporedni akteri zelene tranzicije — oni su njeno uporište. Priznavanje njihove uloge nije samo pitanje pravde, već i strateška neophodnost. Ako Evropa želi „zelenu“ budućnost, mora je graditi sa „zelenim“ radnicima u njenom temelju.

Društveno pravedna zelena tranzicija podrazumeva povezivanje održivosti sa radnim pravom. Međutim, ta veza mora biti institucionalizovana putem sektorskog kolektivnog pregovaranja. U suprotnom, naponi na poboljšanju radnih uslova i ekoloških performansi ostaće fragmentisani i nedovoljni. Ovaj dokument javne politike poziva na novi plan delovanja: onaj koji stavlja radnike u sektoru otpada u CEE, ali i širom Evrope, u centar narativa o cirkularnoj ekonomiji i obezbeđuje im alate, prava i priznanje koje zaslužuju. Pre svega, misli se na pravo na kolektivno pregovaranje.

Slabosti koje je Mandelli (2022) identifikovao u nacionalnim energetske i klimatskim planovima (naročito odsustvo integrisanih socijalnih strategija), dodatno potvrđuju potrebu za integracijom ciljeva usmerenih na zapošljavanje u akcione planove za kolektivno pregovaranje koji su propisani članom 4(2) Direktive 2022/2041.

Sektor upravljanja otpadom, iako ključan za ciljeve cirkularne ekonomije, gotovo je u potpunosti odsutan iz većine planova eko-socijalne tranzicije u Evropi. Neophodno je hitno uspostavljanje nove ravnoteže u strategijama EU i njenih država članica, a to je prelazak sa fragmentisanih logika „zelene“ ekonomije na integrisane eko-socijalne politike koje obuhvataju kolektivno pregovaranje i zaštitu zaposlenih.

Nacionalni energetske i klimatske planovi (NECP), koji predstavljaju najvažnija dokumenta za upravljanje zelenom tranzicijom na nacionalnom nivou, često ne sadrže odredbe o poremećajima na tržištu rada, strukturama kolektivnog pregovaranja ili glasu radnika u

tranzicionom procesu. Kako pokazuje Mandelli (2022), integrisani eko-socijalni pristupi su retki i uglavnom se oslanjaju na instrumente ulaganja fokusirane na rast, dok su socijalna zaštita i strukturalni dijalog sa radnicima izostavljeni.

Cirkularna ekonomija EU neće zaživeti ako se bude oslanjala na nevidljivi rad. Radnici u sektoru otpada nisu sporedna stavka zelene tranzicije — oni su njen preduslov. Obnova kolektivnog pregovaranja u ovom sektoru nije samo pitanje pravičnosti, već i strukturna neophodnost. Nema zelenog dogovora bez dogovora o pregovaranju.

Reference

Albizzati, P.F., Foster, G., Gaudillat, P., Manfredi, S., & Tonini, D. (2024). *A model to assess the environmental and economic impacts of municipal waste management in Europe*. *Waste Management*, 174, 605–617. <https://doi.org/10.1016/j.wasman.2023.12.029>; <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0956053X23007663>

CEDEFOP (2021), *Green skills and jobs: Key findings from Cedefop's European skills and jobs survey*. Luxembourg: Publications Office of the European Union. <https://www.cedefop.europa.eu/en/publications/5594>

CIRCULÉIRE (2022). *The National Platform for Circular Manufacturing*. Irish Manufacturing Research, <https://www.circuleire.ie/>

Environmental Protection Agency (EPA) (2024). *State of the Environment Report – Chapter 15: Circular Economy and Waste*. Wexford: EPA <https://www.epa.ie/publications/monitoring--assessment/assessment/state-of-the-environment/EPA-SOER-2024-Chapter-15-CircularEconomyWaste.pdf>

European Federation of Public Service Unions (EPSU) (2017). *V. Wegmann Waste Management in Europe. Good Jobs in the Circular Economy?*. Brussels: EPSU, <https://circulareconomy.europa.eu/platform/en/knowledge/waste-management-europe-good-jobs-circular-economy>

Global Waste Management Outlook (2024). *Beyond an Age of Waste: Turning Rubbish into a Resource*. United Nations Environment Programme (UNEP). Nairobi. <https://www.unep.org/resources/global-waste-management-outlook-2024>

Mandelli M (2022), *Mapping eco-social policy mixes for a just transition in Europe*. ETUI <https://www.etui.org/publications/mapping-eco-social-policy-mixes-just-transition-europe>

Martínez, S. (2024). *Circular Economy: A Catalyst for a Just and Green Transformation*. Green Economy Coalition. <https://www.greeneconomycoalition.org/news-and-resources/circular-economy-a-catalyst-for-a-just-and-green-transformation>

Müller, T., Schulten, T. (2025). *The road to 80% collective bargaining coverage: the need for ambitious national action plans under the Minimum Wage Directive*. ETUI Policy Brief 2025.01, February <https://www.etui.org/publications/road-80-collective-bargaining-coverage>

OECD (2022). *The Circular Economy in Ireland*. Paris: OECD
https://www.oecd.org/en/publications/the-circular-economy-in-ireland_7d25e0bb-en.html

Surdykowska, B. (2025) *Neglected and Forgotten Workers. The Waste Sector in Central and Eastern European Countries*, Internal project report, CEECAW Consortium.
<https://www.isp.org.pl/pl/publikacje/neglected-and-forgotten-workers-the-waste-sector-in-central-and-eastern-european-countries-1389>